

Sukupuoli, seksuaalisuus, musiikin esittäminen ja muusikkous – muusikot ja tutkijat ajankohtaisten kysymysten äärellä

Laura Wahlfors
.....

Tässä *Musiikin* numerossa teemana on sukupuoli ja seksuaalisuus, joihin liittyviä kysymyksiä kirjoituksissa käsitellään nimenomaan musiikin esittämisen ja tekemisen sekä muusikkouden piirissä. Kyseessä on lehtemme historiassa kolmas sukupuolentutkimuksen erikoisnumero (vrt. Moisala 1994a; Rojola & Väättäinen 2004a). Fokukseltaan se lisäksi asettuu samalle jatkumolle aiemmin ilmestyneen muusikkoututkimuksen teemanumeron kanssa (vrt. Sivuoja-Gunaratnam & Kurkela 2008). Tekstejä haettiin avoimella kirjoituskutsulla, ja saapuneiden ehdotusten joukosta mukaan valikoitui lopulta neljä vertaisarvioinnin läpäissyttä artikkelia sekä neljä vapaamuotoista kirjoitusta.

Numero on osa Koneen Säätiön rahoittamaa hankettani, jossa tutkin musiikin esittämistä ja muusikkoutta queer-näkökulmasta, tarkkaan ottaen sukupuolen ja seksuaalisuuden normien haastamista klassisen musiikin kentällä nykyaikana.¹ Hanketta käynnistäessäni en vielä aavistanut, millaisiksi päivänpolttaviksi puheenaiheiksi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kytkeytyvät vallan ja tasa-arvon kysymykset pian päätyisivät Suomen musiikkielämässä ja yhteiskunnassa laajemmin. Oman hitaasti etenevän tutkimukseni rinnalla tuntui tärkeältä tarttua nykytilanteeseen kutsumalla musiikintutkijoita ja muusikoita kirjoittamaan sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoista, varsinkin kun *Musiikin* edellisestä sukupuolentutkimusnumerosta on jo 17 vuotta.

Näin syntynyt kokonaisuus ei luonnollisestikaan ole millään lailla kattava, mutta kuten uumoilin, se resonoi monessa kohdin ajankohtaisten yhteiskunnallisten keskusteluiden kanssa. Niin ikään siinä näkyy muusikoiden aktivoituminen musiikin, sukupuolen ja seksuaalisuuden kytkösten tiedostamisessa sekä niihin liittyvien kysymysten ratkomisessa siellä, missä musiikkia opiskellaan, opetetaan, sävelletään ja esitetään.

¹ Klassisella musiikilla tarkoitan tässä ja jäljempänä nk. länsimaista taidemusiikkia.

Musiikki-lehden ensimmäinen sukupuoli- ja musiikin suhteita käsittelevä numero ("Musiikin naistutkimus: musiikki sukupuolen kautta tulkittuna") ilmestyi Pirkko Moisalan toimittamana vuonna 1994. Se oli ensimmäisiä sukupuolentutkimuksen avauksia suomalaisessa musiikkitieteessä, ja samalla se osui, kuten Moisala (1994b, 241) pääkirjoituksessaan toteaa, keskelle alan räjähdysmäistä kasvua. Numeroa suunnitella olivat ilmestyneet tärkeät, sittemmin klassikkoaseman saavuttaneet feministisen musiikintutkimuksen avaukset, Susan McClaryn *Feminine Endings* (1991) ja Marcia Citronin *Gender and the Musical Canon* (1993). Niiden vanavedessä julkaistiin tiheään tahtiin feministisiä ja sukupuolentutkimuksellisia näkökulmia soveltavia monografioita ja antologioita, joiden joukossa myös musiikin queer-tutkimuksen pioneerikokoelma *Queering the Pitch. The New Gay and Lesbian Musicology* (1994). 1990-luku oli murroksen aikaa erityisesti klassisen musiikin tutkimuksessa, kun jälkistrukturalistiset teoriat ja muun muassa Judith Butlerin (1990) ajatukset sukupuolen performatiivisuudesta löysivät tiensä musiikintutkijoiden käsiin. Kulttuurinen musiikintutkimus ja niin kutsuttu uusi musiikkitiede ryhtyivät toden teolla purkamaan romanttisen ja modernistisen musiikki-ideologian sukupuolittuneita hierarkioita sekä ruumiillisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyviä myyttejä.

Kymmenen vuotta myöhemmin ilmestyi *Musiikin* toinen sukupuolentutkimuksen numero, Sanna Rojolan ja Hanna Väätäisen toimittamana (2004). Siinä missä ensimmäisen teemanumeron artikkelit keskittyvät nimenomaan feminiinisuuden ja maskuliinisuuden musiikissa, sukupuolen ja sukupuolittuneen vallan kysymyksiin, tässä jälkimmäisessä numerossa katsantokanta on laajentunut kohti erojen moninaisuutta, intersektionaalisia näkökulmia; artikkelien aiheissa edustettuina ovat esimerkiksi lastenmusiikin ja vammaisuuden tutkimus. Rojola ja Väätäinen (2004b, 3) painottavatkin pääkirjoituksessaan tätä näkökulmien moninaistumista. Luodessaan katsauksen alan kansainväliseen kehitykseen he mainitsevat myös muun muassa esityskeskeisten näkökulmien nousun sekä ruumiillisuuden ja ruumiin materiaalisuuden tutkimisen. Ohimenne he viittaavat myös "pervonäkökulmaan" ja päättävät kirjoituksensa sen korostamiseen, että ihmiset toimivat musiikin tekijöinä tavoilla, jotka eivät aina mahdu kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän raameihin. (Ibid., 7, 9.)

Nämä suuntauokset – erityiskeskeiset näkökulmat, ruumiin materiaalisuuden tutkiminen ja pervonäkökulma eli queer-tutkimus – ovat sittemmin entisestään voimistuneet niin Suomessa kuin muuallakin ja tuottaneet laajan kirjon musiikin, sukupuolen ja seksuaalisuuden kytköksiin pureutuvaa tutkimusta. Olisikin ollut luontevaa, että jälleen kymmenen vuoden päästä olisi ilmestynyt *Musiikki*-lehden sukupuolentutkimuksen erikoisnumero – ehkäpä sellainen, joka olisi keskittynyt queer-näkökulmiin. Musiikin queer-tutkimuksessa, joka yleistyi Suomessa 2010-luvulla, tutkitaan kaksinapaisesta heteroseksuaalisesta systeemistä poikkeavien seksuaalisuuksien ja sukupuolten ilmentymiä musiikissa sekä sellaista sukupuolen ja seksuaalisuuden liikkuvuutta ja moninaisuutta, joka vastustaa normatiivista säännöttelyä.² Susanna Välimäki kirkasti työssään jo aiemmin läsnä olleen queer-eetoksen kirjaansa *Muutoksen musiikki* (2015a). Siinä hän kehittelee José Esteban Muñozin (2009) teorian pohjalta ”pervokorvalla” kuuntelemisen tapaa, jolla elokuvien ja tv-sarjojen äänestä ja musiikista voi löytää sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta, liikkuvuutta ja yhdenvertaisuutta vaalivia utopian tiloja, välähdysmäisiä valtakulttuurin kumouksellisen kritiikin ja ylittämisen hetkiä. Ekokriittisestä näkökulmasta hän purkaa myös ihmisen ja luonnon valtasuhdetta. Laajimmin ymmärrettynä queer onkin lähestymistapa, joka ylipäätään haastaa (pervouttaa) luonnollisina pidettyjä normatiivisia rakennelmia. Omassa, Julia Kristevan ja Roland Barthesin kumousetiikkaa soveltavassa väitöskirjassani (Wahlfors 2013) läpikäyvänä ideana on muusikon ajattelu queer-subjektina sekä sen myötä Kristevan ja Barthesin ajattelusta paljastuvien musiikin ja kielen, ruumiin ja kielen suhteisiin liittyvien valtarakennelmien haastaminen. Queer-tutkimukseksi voidaan niin ikään lukea Anna-Elena Pääkkölän (2016) väitöskirja, joka tutkii emansipatorisessa hengessä epänormatiivista seksuaalisuutta käsittelemällä sadomasokistisen erotiikan äänellisiä ja musiikillisia esityksiä. Vuonna 2019 ilmestyi myös Pääkkölän ja John Richardsonin yhdessä Freya Jarmanin kanssa toimittama *Radical Musicology* -lehden queer-numero, jonka kirjoittajissa on vahva edustus Suomessa vaikuttavista musiikkitieteilijöistä (Pääkkölä et al. 2019). Käsillä olevassa *Musiikin* numerossa queer-näkökulmaa edustaa Hanna Chorellin artikkeli.

² Musiikin queer-tutkimuksen paljoudesta poimittakoon edellä mainitun *Queering the Pitchin* (Brett et al. 1994) lisäksi seuraavat kirjat: Fuller & Whitesell 2002; Whiteley & Rycenga 2006; Peraino 2006; Jarman-Ivens 2011; Mauss & Whiteley 2021. Queerin asemasta musiikkitieteessä ja etnomusikologiassa ks. myös esim. Lewis 2009; Peraino 2013 ja Moon 2020.

Musiikin sukupuolentutkimuksen kannalta vilkkaalla 2010-luvulla valmistui myös muita sukupuolentutkimukseen paikantuvia tai otteeltaan feministisiä väitöskirjoja, kuten esimerkiksi Milla Tiaisen (2012) laulamista ja laulajuutta käsittelevä tutkimus, jossa ääntä, ruumiillisuutta ja sukupuolta jäsentäviä rakenteita sysätään liikkeeseen Deleuzen uusmaterialistisen ajattelun avulla, Anne Karppisen (2013; 2016) tutkimus Joni Mitchellistä, Nina Öhmanin (2017) tutkimus gospel-musiikin naisista, Tiina Käpylän (2018) tutkimus sosiaalisesta sukupuolesta turkulaisten nuorten bändiharrastuksissa ja Nappu Koiviston (2019) historian alaan kuuluva tutkimus naisten salonkiorkeistereista. Feministinen juonne on myös Sini Monosen (2018) väitöskirjassa, joka käsittelee äänen ja musiikin rakentamia vainoamisväkivallan kuvauksia elokuvissa.

Kaiken kaikkiaan suomalainen musiikin sukupuolentutkimus on ollut viime aikoina monipuolista. Sitä on tehty esimerkiksi audiovisuaalisuuden tutkimuksen alalla (edellä mainittujen lisäksi esim. Välimäki 2015b; Richardson 2019), uusmaterialistisessa tutkimuksessa (esim. Moisala et al. 2017; Leppänen & Tiainen 2018; Leppänen 2020), esitysten ja esittämisen tutkimuksessa (esim. Leppänen & Tiainen 2018; Kallioniemi 2019; Pääkkölä & Richardson 2020; Wahlfors 2020a; Välimäki 2021; Lehtonen 2021; ks. myös Chorellin ja Juntusen artikkelit tässä numerossa), oopperan ja naisten musiikkitoiminnan mikrohistoriallisessa tutkimuksessa (esim. Sivuoja-Kauppa 2013; Broman-Kananen 2018; Koivisto mm. tässä numerossa) sekä musiikkikasvatuksen tutkimuksessa, jota on tehty moninaisista intersektionaalisista näkökulmista (esim. Leppänen & Järviluoma 2018; Leppänen 2020; Koskela & Leppänen 2020).³ Intersektionaalisten erojen ja identiteettikijöiden kirjo, josta Rojola ja Väättäinen (2004b, 3) mainitsivat pääkirjoituksessaan rodun ja etnisyyden, kansallisuuden, sosiaalisen luokan, seksuaalisuuden ja ikäkauden näkökulmat, on rikastunut sittemmin muun muassa kriittisellä lihavuustutkimuksella (esim. Pääkkölä 2019; Juntunen tässä numerossa). Rodun näkökulma, joka on ollut jonkin verran edustettuna (esim. Leppänen 2020; Rantakallio & Strand 2021), odottaa vielä tulemistaan perusteellisempaan käsittelyyn esimerkiksi klassisen musiikin alueella sekä ylipäätään musiikintutkimuksen normien tarkastelussa (ks. Torvonen 2019; Ramstedt, K. 2020). Erillisen maininnan ansaitsee myös mu-

³ Tässä kappaleessa esittämäni luettelon poimintoineen ei ole tarkoitus olla kattava (mikä olisikin mahdoton tehtävä) vaan antaa satunnaisin esimerkein jonkinlainen kuva siitä, millaista musiikin sukupuolentutkimusta Suomessa tai suomalaisten musiikintutkijöiden toimesta tehdään. Moni mainitsemani tutkimus myös sijoittuu useampaan kuin yhteen kategoriaan.

siikin transtutkimus (esim. Välimäki 2015a, 85–125; 2015b; Leppänen & Tiainen 2018), nimittäin vaikka transsukupuolisuuden tutkimuksen voi lukea queer-tutkimuksen piiriin, se on jäänyt siellä aliedustetuksi (ks. Lewis 2009, 50; Välimäki 2015a, 21). Ei-normatiivisten seksuaalisuuksien tutkimuksesta esimerkkinä on myös Taina Saarikiven (ent. Riikonen) harjoittama taiteellinen tutkimus äänifetisismistä ja erotisoituneesta kuuntelusta (esim. Riikonen 2016). Vielä todettakoon posthumanistisen feminismin nouseva suuntaus (esim. Tiainen 2018).⁴

Musiikin sukupuolentutkimus on nykyään vahvasti edustettuna Suomen musiikintutkimuksen kentällä. Niin *Musiikissa* kuin *Etnomusikologian vuosikirjassa* ja *Musiikin suunnassakin* on julkaistu säännöllisesti artikkeleita, joiden näkökulma on feministinen tai joiden aihe ja kysymyksenasettelu liittyvät tavalla tai toisella sukupuolen ja/tai seksuaalisuuden kysymyksiin. Sukupuoli on myös luontevasti läsnä yhtenä analyttisenä kategoriana muissakin kuin nimenomaan feministisen tai sukupuolentutkimuksen kenttään paikantuvissa tutkimuksissa.

Kun ajatellaan aikaa *Musiikin* vuoden 2004 sukupuolentutkimuksen teemanumeron jälkeen, tietoisuus sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta, vallan sukupuolittuneisuudesta sekä intersektionaalisten erojen merkityksestä tasa-arvokysymyksissä on lisääntynyt huomattavasti yhteiskunnassa. Muiden kuin heteroseksuaalisten tai kaksinapaiseen sukupuolisysteemiin sopivien muusikoiden näkyminen yhteiskunnassa on lisääntynyt, kuten myös tällaisten ei-normatiivisten identiteettien avoin ilmaisuus musiikkiesityksissä (ks. esim. Wahlfors 2020b; Välimäki 2021a). Yhteiskunnallinen keskustelu on johtanut siihen, että Suomessa on etujoukoissa hyväksytty vuonna 2014 (ja tullut voimaan 2017) tasa-arvoinen avioliittolaki, jossa oikeus solmia avioliitto ei enää ole riippuvainen puolisojen sukupuolista. Vanhentunut, trans- ja muunsukupuolisten perus- ja ihmisoikeuksia loukkaava translaki kuitenkin odottaa yhä uudistamistaan.⁵

⁴ Vrt. myös Tanja Tiekson meneillään oleva posthumanistista ja jälkistrukturalistista feminismiä teoreettisena viitekehyksenään yhdistävä hanke *Autiomaiden ääni – kokeellinen säveltäminen hiljaisuuden jälkeen*.

⁵ Translaista ks. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/>

Häirintä ja syrjintä musiikkialalla – kuohuvat keskustelut

Edellä kerrottuun nähden voisi kuvitella, etteivät sukupuoli ja feminismin enää nykyään olisi tulenarkoja sanoja (vrt. Moisala 1994b, 241) tai ettei naisten syrjintä tai seksuaalinen häirintä enää olisi Suomen musiikkielämässä polarisoitunutta keskustelua herättävä ongelma. Kuitenkin, kuten Moisala toteaa *Musiikki*-lehden haastattelussa, Suomessa on tällä hetkellä menossa täsmälleen sama keskustelu naisten syrjinnästä klassisen musiikin käytännöissä kuin vuonna 1994, jolloin hän yhdessä Riitta Valkeilan kanssa julkaisi kirjan *Musiikin toinen sukupuoli* (Leppänen & Tiainen 2020, 200). Monen tutkijan kokemus on edelleen se, että muissa kuin sukupuolentutkimukseen erikoistuneissa konferensseissa tutkimusalaa voi joutua perustelemaan varautuen siihen, että se kirvoittaa joissakin epäileviä, vähätteleviä tai torjuvia asenteita (ks. esim. Koivisto 2021).

Elämme kuitenkin jännittäviä aikoja sikäli, että erilaiset sukupuolittuneen syrjinnän ja häirinnän kysymykset ovat tulleet akuutisti käsitteilyyn paitsi musiikkipiireissä ja -instituutioissa myös yhteiskunnassa laajemmin. Kansainvälisesti valtavat mittasuhteet saavuttaneet, 2013 ja 2017 alkunsa saaneet Black Lives Matter- ja MeToo-liikkeet ovat sysänneet liikkeelle keskustelua syrjinnästä ja seksuaalisesta häirinnästä monilla rintamilla, ja myös Suomen musiikkielämässä on eri musiikinlajien piireissä lähdetty tuulettamaan epätasa-arvoisia, syrjiviä sekä häirinnän ja epäasiallisen kohtelun sallivia käytäntöjä. Viimeisimpänä juuri tänä kesänä mediahuomion kohteina ovat olleet Suomen punk- ja rock- ja metallimusiikkipiireissä tapahtuva seksuaalinen ahdistelu, häirintä ja väkivalta, johon on puututtu Punkstoo- ja Metaltoo-kampanjoiden voimin (ks. esim. Fräntilä 2021; Onali 2021; Tekoniemi et al. 2021).⁶

Keskustelulle Suomen klassisen musiikin instituutioissa tapahtuvasta sukupuolittuneesta häirinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta toimi yhtenä alkusysäyksenä Sonja Saarikosken (2020a) *Image*-lehdessä julkaistu artikkeli, jonka ilmestymisen jälkeen aiheen käsittely on jatkunut monilla foorumeilla (ks. esim. Saarikoski 2020b; 2020d; Vedenpää 2020; Karemo

⁶ #Punkstoon alkusysäyksenä oli Maija Rädyn (2018) samanniminen artikkeli punkpiirien häirintä- ja syrjintäongelmista, mutta varsinainen kampanja alkoi vasta kesällä 2021 Punkstoo-nimisen Instagram-tilin perustamisen myötä; tilillä jaetaan kokemuksia syrjinnästä ja eriaisteisesta häirinnästä ja väkivallasta. Sen vanavedessä syntyi muitakin tilejä, kuten Metaltoo, Hippiestoo ja Suomiraptoo. Kampanjat ovat johtaneet tiettyihin henkilöihin kohdistuviin syytöksiin ja esiintymisten perumisiin.

2020; Ramstedt, A. 2021). Kaiken kaikkiaan tasa-arvo eri musiikkigenrejen piireissä on ollut vilkkaan keskustelun aiheena paitsi musiikkiväen tapahtumissa myös lehdistössä ja radiossa (esim. Kauranne 2021; Saksala & Ahokas 2021; Veitola 2021). Julkisuuteen on näin noussut monenlaisia kokemuksia musiikkipiireissä esiintyvistä misogyniasta, homo- ja transfobiasta sekä rasismista. Näiden toiseuttavien ja sortavien asenteiden yleisyys on yllättänyt monet.

Muusikkojen liitto teetti vuonna 2018 kyselyn, jolla kartoitettiin liiton jäsenten kokemuksia ja havaintoja seksuaalisesta häirinnästä, ahdistelusta tai väkivallasta musiikkialan työyhteisöissä ja työhön liittyvissä tilanteissa (Seye 2018). Muitakin vastaavia kyselytutkimuksia on tehty musiikin alalla (ks. esim. Pääkkölän, Käpylän ja Peltolan artikkeli tässä numerossa). Myös Suomen musiikkitieteellinen seura ja Etnomusikologinen Seura kantoivat kortensa kekoon vuonna 2020 tekemällä jäsenistönsä piirissä kyselyn syrjintäkokemuksista musiikintutkimuksen alalla ja opinnoissa Suomessa (Kärjä et al. 2021). Sen pohjalta järjestettiin myös keskustelutilaisuus (ks. Seye & Tiainen 2021). Kyselytutkimuksissa on tullut ilmi, että syrjinnän ja häirinnän eri lajeja (erilaisilla kyselyissä annetuilla kriteereillä) kokevat eniten naiset sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ja että syrjintä ja häirintä ovat sidoksissa yhteiskunnan ja musiikkialojen valtarakenteisiin, jotka nekin ovat sukupuolittuneita.

Klassisen musiikin piirissä on keskusteltu naisten asemasta säveltäjinä, esittäjinä ja musiikki-instituutioiden hallinnossa sekä sen myötä musiikin kanonisoitumisen patriarkaalisuudesta ja estetiikkaan sisältyvistä arvoasetelmista (Kvist 2019; Torvinen 2019, 2020; Välimäki 2019; Puolakka 2020; Saarikoski 2020c; Kuusisaari 2020; Kytöoja 2020; Koivisto 2020; Djupsjöbacka 2021; Teikari 2021; Saksala & Ahokas 2021).⁷ Yhteistä keskustelun maaperää ei ole ollut helppo löytää vastakkaisten näkökantojen välille.⁸ Musiikintutkijoiden argumentit siitä, että musiikki ei ole irrallaan yhteiskunnan sukupuolittuneista valtarakenteista ja että musiikillisen 'laadun' käsite on sekin näiden valtarakenteiden tuottama, kohtaavat usein vakuuttelua, ettei sukupuoli vaikuta taiteellisiin valintoihin, jotka perustuvat puhtaasti musiikillisiin kriteereihin. Puhtaasti

⁷ Lisäksi Anna Ramstedtin valmisteilla oleva väitöskirja käsittelee sukupuolittuneita vallankäytön tapoja ja rakenteita klassisen musiikin kulttuurissa Suomessa.

⁸ Yksi esimerkki polarisoituneesta keskustelusta on musiikkikriitikko Jaani Länsiön julkisen Facebook-päivityksen alla liittyen Ylen Instagramissa esiin nostamaan lainaukseen Anne Teikarin (2021) kolumnista: <https://www.facebook.com/jaani.lansio/posts/3973794402711379>

musiikilliset kriteerit taas ymmärretään 1800-luvun peruja olevan autonomiaestetiikan hengessä.

Ilahduttavaa on kuitenkin se, että keskustelua käydään nyt vilkkaasti yli erilaisten institutionaalisten rajojen. Musiikintutkijat ovat toteuttaneet yliopiston niin kutsuttua kolmatta tehtävää kirjoittamalla ja puhumalla mediassa tai esimerkiksi tekemällä yhteistyötä konsertteja järjestävien muusikoiden kanssa. Toisaalta muusikot ovat tarttuneet aiheeseen järjestämällä konserttisarjoja, joiden taiteellisella suunnittelulla on feministiset lähtökohdat, yhtenä esimerkkinä monista vuotuinen *Kokonainen*-festivaali. Taideyliopiston Historiafoorumin ja Sibelius-Akatemian tohtorikoulujen yhteistyössä tutkimusyhdistys Suoni ry:n kanssa järjestämät kaikille avoimet *Naismuusikot*-etäseminaaripäivät tammikuussa 2021 keräsivät linjoille yli 100 kuuntelijaa ja keskustelijaa (ks. Djupsjöbacka 2021; Koivisto 2021).

*Identiteettipoliittinen käänne –
feministisiä tavoitteita musiikintutkimuksessa*

Musiikintutkijoilla on myös meneillään tutkimushankkeita, joilla on selvästi ilmaistut feministiset tavoitteet, kuten esimerkiksi Susanna Välimäen ja Nuppu Koiviston *Sävelten tyttäret*, joka nostaa Suomen musiikinhistoriasta esiin säveltäviä naisia ja heidän työtään. *Kansallisbiografiassa* on nyt ensimmäistä kertaa julkaistu musiikintutkijoiden toimesta elämäkerta-artikkeleita 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella syntyneistä säveltäjänaisista Suomen musiikin historiassa (ks. Välimäki 2021b). Heidi Partin ja Riikka Talvitién pedagogiseen kehitystyöhön keskittyvän *Yhdenvertaisesti säveltäen* -hankkeen tavoitteena on lisätä sukupuolitietoisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa taidemusiikin säveltämisen alalla. Elina Seye puolestaan johtaa etnomusikologista hanketta *World Wide Women – Female Musicians Crossing Borders and Building Futures*, joka tukee naismuusikoiden toimintaa eri puolilla maailmaa. (Ks. myös Välimäki, Mononen & Ahlsved 2018.)

Musiikkitieteellisessä sukupuolentutkimuksessa onkin Suomessa, kuten muuallakin, havaittavissa kasvava kiinnostus musiikkitoimijoiden identiteettien ja materiaalisten olojen tutkimiseen. Tässä on poliittinen painotus, jonka voi ymmärtää vastaliikkeenä vallalla olleelle teoreettiselle painotukselle, sellaiselle jälkistrukturalismista ammentavalle (queer-) tutkimukselle, joka välttää identiteetteihin kiinnittymistä ja johon on

liittynyt uuden musiikkitieteen opettama tapa tutkia musiikkia virtaavan sukupuolen ja seksuaalisuuden diskursiivisena prosessina.⁹ Queer-tutkimuksessa on tehty merkittävää työtä sukupuolta ja seksuaalisuutta normittavien identiteettikategorioiden haastamiseksi, mutta tähän liittyvien universalisoivien taipumusten ongelmista on keskusteltu jo pitkään (Peraino 2013, 826–27; Mullan 2015; Rossi 2008; Walters 2017). Silloin kun queer ymmärretään vapaana liikkuvuutena tai rajojen ylittämisenä, se unohtaa ne subjektit, joiden vapautta, toimijuutta ja itseilmaisua yhteiskunnalliset tai materiaaliset olot rajoittavat, eikä onnistu purkamaan niitä valtarakenteita, jotka tuottavat tämän epätasa-arvon (esim. Lewis 2009, 46–47; Mullan 2015). Lewisin (2009, 52) mukaan tämä on myös ollut syynä siihen, että etnomusikologit ovat olleet vastahakoisia omaksumaan queer-lähestymistapoja.

Queer-tutkimuksen piirissä onkin otettu tietoisesti mutta hienovärisesti askelia taaksepäin kohti esimerkiksi feministisen nais- tai lesbotutkimuksen identiteettipoliittikkaa, kun on todettu, että queer-ajattelun oletussubjektiksi paljastuu liian usein etuoikeutettu (valkoinen) (homo-) mies (esim. Freeman 2010, 59–65; Mullan 2015; Walters 2017; vrt. myös Rossi 2008). Kuten edellä kävi ilmi, musiikkikulttuurissa niin kuin yhteiskunnassa yleensäkin on alkeellisia sukupuolten tasa-arvon ongelmia yhä ratkomatta. Vaikkapa edellä mainittu *Naismuusikot*-symposium puoltaa näin ollen paikkaansa, vaikka myönnänkin, että sen otsikko kalskahti korvaani ensi alkuun hieman vanhanaikaiselta ja poissulkevalta.¹⁰ Identiteettipoliittisen käänteeseen ei kuitenkaan tarvitse merkitä essentialisointia tai identiteettien normatiivista lukitsemista – näiden ansojen välttämiseen löytyy keinoja esimerkiksi intersektionaalisesta ajattelusta tai queer-teorioiden tai vaikkapa uusmaterialististen teorioiden opettamasta kategorioiden epävakauttamisesta (ks. esim. Rossi 2008; Mullan 2015, Freeman 2010).

Identiteettipoliittikkaa on peräänkuulutettu takaisin myös toimijuuden ja sellaisen poliittisen vastarinnan mahdollistamisen kannalta, jota queeriin liittyvä kollektiivisten identiteettien hylkiminen ei ole tukenut. Toimijuuden ja järjestäytyneen vastarinnan kysymykset ovat nousseet

⁹ Teorian ja politiikan jännitteestä musiikin sukupuolentutkimuksessa ks. esim. Peraino 2013, 827.

¹⁰ Omassa tutkimuksessani olen todennut, että klassisen musiikin kentällä avoimesti queerit muusikot ovat useimmiten miehiä (tai miehiksi oletettuja) ja että heidän toimintansa – vaikka haastaakin konventioon kuuluvia sukupuolen ja seksuaalisuuden normeja – ankkuroituu kuitenkin androgynin taiteilijan romanttiseen, pohjimmiltaan maskuliiniseen paradigmaan.

pintaan myös reaktionä uusliberalistisen välineellisen ajattelun hallitsevuuteen nykymaailmassa; queerin liikkuvuus ja loputon joustavuus kun sopii liiankin hyvin valjastettavaksi markkinatalouden palvelukseen (Cusick 2004, 152–153; Halberstam 2005, 18–20; Wahlfors 2020a; vrt. Crispin 2017, 138).¹¹ Tästä seuraa tarve tietoisuudelle ja todellisille kertomuksille siitä, miten subjektiutta ja identiteettiä neuvotellaan, miten tullaan toimijoiksi, kuten esimerkiksi naisten, sukupuoli- ja seksuaaliyynnä muiden vähemmistöjen ääniä kuuluviin tuovalle mikrohistorialle tai etnografialle (vrt. Halberstam 2005, 20–21). Tarvitaan myös tietoista toimintaa – kuten Suzanne Cusick (2004, 152–153) kirjoittaa, haasteena on ymmärtää, mitä todellisia asioita musiikin esittämisen kulttuurit ja esitysten ja esittämisen tutkimus tekevät maailmassa ja miten ne voidaan saada palvelemaan sellaisia päämääriä, jotka hyväksymme.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden teemat esittämisen tutkimuksessa ja taiteellisessa tutkimuksessa

Tämän erikoisnumeron esitys- ja muusikkokeskeinen teema tuo käsiteltäväksi Cusickin avaaman kysymyksen siitä, mitä muusikot – soittajat, laulajat, säveltäjät – ja musiikkiesitykset tekevät maailmassa. Ja edelleen: miten se tekeminen vaikuttaa sukupuolta ja seksuaalisuutta tuottaviin järjestelmiin ja niihin kietoutuviin sukupuolittuneen vallan mekanismeihin – uusinnetaanko niitä vai ajatellaanko niitä toisin, musiikkitoiminnassa ja toisaalta sen tulkinnoissa.

Esitys- ja muusikkokeskeisten näkökulmien yleistymisen liittyy feministiseen kritiikkiin, joka on haastanut musiikintutkimuksen keskittymiä kiinnittämällä huomiota sen sukupuolittuneisiin painotuksiin (vrt. Rojola & Väättäinen 2004b, 3). Musiikkitieteessä – varsinkin klassisen musiikin tutkimuksessa – on suosittu kulttuurissamme maskuliiniseksi määrittävää keskittymistä enemmän mielen kuin ruumiin alueeseen, musiikkiin enemmän tekstinä kuin äänenä, etäiseen pysyvän objektin

¹¹ Toisaalta uusliberalismin kritiikkiä on harjoitettu toisella tavalla nk. antisosiaalisissa queer-teorioissa (esim. Bersani 1995; Edelman 2004), joissa queer ajatellaan vastavoimaksi sosiaaliselle järjestykselle ja jotka kyseenalaistavat kaikki identiteettipoliittiset pyrkimykset tulla osaksi heterokapitalistista kulttuuria, joka perustuu suvunjakamiseen ja siihen liittyvään lineaariseen kehitysjatteluun ja tulevaisuususkoon. Myös Halberstam, jonka ajatuksiin tässä viitataan, kuuluu heterokapitalismin kritikoihin; hän ajattelee queer-elämiä ajallisesti ja tilallisesti toisella tapaa jäsentyvän alakulttuurin puitteissa.

tarkasteluun enemmän kuin subjektiiviseen osallistumiseen (ks. esim. Cusick 1994; 1999a). Nykyään esitysten tutkimisella on jo keskeinen paikka musiikkitieteen kentällä. Esitysten tutkimuksen rinnalla on tällä vuosituhannella kehittynyt voimakkaasti myös esittämisen ja muusikkouden tutkimus, musiikkikasvatuksen tutkimus sekä muusikoiden itsensä tekemä käytäntölähtöinen tutkimus. Tällä hetkellä voimakkaasti kasvava ala on musiikin taiteellinen tutkimus, jonka määritelmästä, tavoitteista ja paikasta musiikintutkimuksen kentällä keskustellaan edelleen (ks. esim. de Assis & D’Errico 2019; Kirkkopelto 2017). Siinä musiikki ei ole ai-noastaan tutkimuksen kohde, vaan musiikin tekeminen on tutkimuksen lähtökohta, keino ja päämäärä. Esitys- ja muusikkokeskeisten lähestymistapojen kehitys on kytköksissä (niin ikään feministisen) ruumiillisuuden, ruumiillisen kokemuksen ja ruumiin materiaalisuuden tutkimuksen kehittymiseen, joka on ammentanut muun muassa fenomenologiasta ja uusmaterialismista.

Vaikka muusikkolähtöinen tutkimus on saanut vauhtinsa musiikin-tutkimuksen painotusten feministisestä kritiikistä, nimenomaan muusi-koiden itsensä tekemässä tutkimuksessa sukupuolen ja seksuaalisuuden teemoja on käsitelty vasta huomattavan vähän, vähemmän kuin muilla taiteen aloilla. Kulttuurisen musiikintutkimuksen piirissä tehdyn suku-puolentutkimuksen ja esimerkiksi queer-tutkimuksen annissa olisi muu-sikoille paljon sovellettavaa, mutta esimerkiksi sellisti-musiikkitieteilijä Elisabeth Le Guinin *Boccherini’s Body* (2006), joka on urauurtava avaus muusikkolähtöisen tutkimuksen ja kulttuurisen musiikkitieteen silloitta-misessa, jokseenkin hämmäntävästi sivuuttaa ”lihallisen musiikkitieteen-sä” herättämät sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymykset kokonaan. Varsinkin juuri klassisen musiikin piirissä sukupuolen ja seksuaalisuu-den aihepiirin hylkiminen on ollut oireellista. Kuten Darla Crispin (2017, 136) toteaa, musiikin taiteellinen tutkimus on paljolti jättänyt kajoamat-ta konservatorioissa ja musiikkikorkeakouluissa vallitseviin patriarkaa-lisiin asenteisiin, jotka tuottavat musiikkialalle epätasa-arvoa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tilanne on muuttumassa; esimerkiksi sukupuolen-tutkimukseen kytkeytyviä taiteellisia tohtorintutkintoja on lähivuosina valmistumassa runsaasti sekä Suomessa että muualla.¹²

¹² Musiikin esittämisen tutkimuksen *Performance Studies Networkin* konferenssissa Oslosa 2018, jonka osallistujat olivat pääosin muusikko-tutkijoita klassisen musiikin alalta, esitelmien joukossa oli omani lisäksi vain yksi sukupuolentutkimukseen paikantuva. Sukupuolen teemaan keskittyvästä keskustelutilaisuudesta sekä osallistujien puheista muutoin saattoi kuitenkin päätellä, että verkoston seuraavassa konferenssissa 2022 tilanne tulee olemaan merkittävästi toisenlainen.

Musiikin identiteetin rajoja liuottava virtaavuus, sen merkitysten väljyys, tarkentumattomuus ja monimielisyys on monelle muusikolle arvokas asia. Musiikki mahdollistaa ei-normatiivisen sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisun (ja kukapa meistä olisi täysin normien mukainen), mutta samalla sen kätkemisen (Koestenbaum 1993, 189–90; Brett 1994).¹³ Kätkemistä on edesauttanut 1800-lukulainen ja yhä klassisen musiikin kulttuurissa vaikuttava romanttinen ideologia, joka riisuu abstraktina tai ylevänä pidetystä musiikista sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät merkitykset (McClary 1991; Kramer 1995). On yleistä, että muusikot ajattelevat kuten kapellimestari Klaus Mäkelä, joka sanoo haastattelussa, että musiikissa ”ei ole sukupuolta, ikää, eikä mitään sellaisia parametreja” (Tiikkaja 2020). Niin kauan kuin näin ajatellaan, edellä mainitut tasa-arvo-ongelmat jäävät ratkaisematta. Musiikista ei ehkä haluta luopua pakopaikkana, jossa ei tarvitse käsitellä yhteiskunnan ongelmia tai johon kulttuurin seksualisoituminen ei ulotu, mutta toisaalta sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisen pohtiminen ja työstäminen voivat avata uusia luovuuden horisontteja (Cusick 1999b, 42–43; vrt. muusikoiden tekstit tässä numerossa). Musiikin esittämisen tutkiminen ylipäättään tarjoaa kiinnostavan maaperän sukupuolen ja seksuaalisuuden diskurssien, ruumiillisuuden ja materiaalisuuden moninaisille kohtaamisille ja kietoutumisille.

Mikäli musiikin taiteellista tutkimusta kehitetään Esa Kirkkopellon (2017) tarkoittamassa mielessä sellaisena itsekriittisenä tutkimuksena, johon kuuluu olennaisena ja perustavana tekijänä instituution kritiikki, sillä olisi oivat mahdollisuudet todella muuttaa – purkaa, kumota, peruvouttaa, ajatella uudelleen – musiikki-instituutioiden sukupuolituneita valtarakenteita sekä suhdetta seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen.¹⁴ Tämä vaatii huolellista ja syvälle käyvää etiikan ja estetiikan suhteiden feminististä pohdintaa sekä tutkimuksen vaikutusten saattamista läpikäyvästi koulutusinstituution rattaisiin, sinne missä musiikin arvojärjestelmät opitaan (ks. Crispin 2017, 139–140). Tyhjästä ei tarvitse eikä pidä aloittaa, vaan tärkeää on vuorovaikutus musiikkitieteellisen ja etnomusikologisen tutkimuksen ja niiden piirissä jo tehdyn sukupuolentutkimuksellisen työn kanssa.

¹³ Klassisen musiikin 'kaappikulttuurista' ks. myös McClary 2021; Wahlfors 2020b.

¹⁴ Instituutiolla tässä tarkoitetaan sekä konkreettisesti koulutusinstituutioita että laajemmin vakiintuneita käytäntöjä ja esteettisiä ja poliittisia järjestelmiä (Kirkkopelto 2017, 140).

Käsillä olevassa *Musiikin* numerossa on kontribuutioita sekä musiikintutkijoilta että taiteellista tohtorintutkintoa valmistelevilta muusikoilta, jotka lähestyvät sukupuolen ja seksuaalisuuden teemaa oman soittamisen, laulamisen tai säveltämisen käytäntönsä lävitse. Artikkeleissa ja muissa kirjoituksissa käsitellään monenlaisista kulmista tasa-arvon ja sukupuolittuneen vallan kysymyksiä sekä kysymyksiä sukupuolen ja seksuaalisuuden esittämisestä, historiassa ja nykypäivänä.

Nappu Koivisto haastaa Viron musiikkielämän miehistä historiankuvaa artikkelissaan ”Säveltäjäys, sukupuoli, sanomalehtijulkisuus. Vera Vinogradova-Bieckin ja Miina Härman toiminta sotienvälisessä Virossa”. Käsitellen mainittujen säveltäjien laaja-alaista ja monipuolista toimintaa musiikin kentällä hän vertailee, millainen julkisuuskuva heistä kumpaisestakin sanomalehtikirjoittelun perusteella muodostuu. Artikkelissa käy ilmeiseksi, että heidän teostensa julkista vastaanottoa leimasivat sukupuoliin liittyvät ennakkoluulot. Sukupuolen lisäksi vastaanottoon vaikuttivat kuitenkin myös luokkaan ja kulttuuritaustaan liittyvät asenteet. Lopputulemana Koivisto painottaa, että tällainen intersektionaalinen näkökulma tulisi ylipäätään huomioida musiikin historiankirjoituksessa entistäkin painokkaammin.

Anna-Elena Pääkkölän, Tiina Käpylän ja Henna-Riikka Peltolan ”Populaarimusiikkitoiminnassa koettu sukupuolittunut epäasiallisuus” valottaa #MeToo-liikkeen myötä laajaan tietoisuuteen tullutta sukupuoliin liittyneen vallankäytön ja seksuaalisen häirinnän ilmiötä Suomen populaarimusiikin toimijoiden osalta. Se perustuu vuonna 2020 toteutettuun kyselytutkimukseen, jossa selvisi, että asiatonta kohtelua tapahtuu paljon ja että sitä ovat kohdanneet kaikki sukupuolet, mutta selvästi eniten kuitenkin naiset ja muunsukupuoliset. Kirjoittajat antavat suorin sitaatein äänen väheksyntää, syrjintää ja ahdistelua kokeneille, myös kaksinaapaisen sukupuolijärjestelmän ulkopuolelle identifioituville ihmisille, sekä pohtivat ilmiön syitä ja mahdollisia ratkaisuja tilanteen parantamiseksi.

Riikka Juntusen artikkeli ”Lihavan naislaulajuuden muodostuminen musiikkireality-ohjelmissa” käyttää aineistonaan Susan Boylen ja Yoli Mayorin esityksiä *Got Talent* -formaatisissa selvittääkseen, miten ohjelmassa esitetään ja tuotetaan naislaulajien sukupuolta suhteessa ruumiinkokoon. Kriittisen lihavuustutkimuksen, lauluesitysten tutkimuksen, tositv-tutkimuksen ja affektitutkimuksen avulla hän analysoi, miten lihavaa naislaulajuutta koetaan ja sen merkityksiä muodostetaan medioituneissa

laulesityksissä. Juntunen pohtii, miten aineiston tavat esittää lihavaa naislaulajuutta suhteutuvat lihavuuden mediaesitysten konventioihin ja millaista käsitystä ne välittävät lihavasta naiseudesta yleisemmin.

Hanna Chorellin artikkeli ”Laulajan kehon queer-potentiaali. Liediä Barthesin kanssa” edustaa muusikon tekemää esittämisen tutkimusta. Chorell tarkastelee saksalaisen liedin esittämisen käytäntöjen kehosuhdetta ja sukupuolen esittämisen normeja. Hän soveltaa Roland Barthesin laulamiseen liittyviä käsitteitä lied-laulamiseen ja terävöittää niitä Judith Butlerin teorialla sukupuolen performatiivisuudesta. Näin löytyy työkaluja sellaiseen keholähtöiseen laulutapaan, jolla laulaja voi paitsi rikastaa ilmaisuaan myös purkaa lied-laulamisen sukupuolittuneita normeja. Artikkelin sisältää konkreettisen esimerkin tämän toteuttamisesta Johannes Brahmsin laulun ”Von ewiger Liebe” tulkinnaissa.

Puheenvuorot-osaston aloittaa kirjoitus ”Härskit hälyt”, jossa säveltäjä Jarkko Hartikainen kertoo kokemustensa pohjalta reaktioista, joita herää, kun rivous, banaalius ja seksi tuodaan taidemusiikin kontekstiin hävyttömän suoraviivaisina esityksinä. Näin hän pohtii sekä musiikin ja hälyn että musiikin ja seksuaalisuuden suhteita taustanaan oma taiteellinen tutkimus.

Malla Vivolinin kolumnissa ”Kirje Kassandralle. Ajatuksia myyteistä ja modernista huilunsoitosta” puolestaan aiheena ovat huilunsoittoon ja muusikkouteen yleensä liittyvät sukupuolittuneet valta-asetelmat. Niitä Vivolin lähestyy Cassandra-myytin feministisen tulkinnan ja *Cassandra's Dream Song* -soolohuiluteoksen ja sen säveltäjän Brian Ferneyhough'n näkemysten herättämien ajatusten pohjalta.

Sukupuolten tasa-arvo on teemana myös säveltäjä Riikka Talvitien kirjoituksessa ”Produktiivinen mimesis. Miten sukupuoli piiryy säveltäjän materiaaliin”, jossa hän tarttuu ajankohtaiseen kysymykseen, miksi yhdenvertaisuuden edistämiseksi historian saatossa kehitellyt feminismin keinot eivät ole vielä pureet taidemusiikin säveltämisen kohdalla. Luce Irigarayn produktiivisen mimesiksen käsitteeseen viitaten hän ehdottaa säveltämisen tapaa, jonka avulla olisi mahdollista tarkastella kysymystä sukupuolesta ja representaatiosta musiikillisen materiaalin tasolla.

Puheenvuoro-osaston ja samalla koko numeron päättää dialogi ”*Eros* ja vanha musiikki uuden tanssin näyttämöllä”. Cembalisti Marianna Henriksson ja tanssija, koreografi Anna Mustonen keskustelevat halusta ja eroottisten jännitteiden rakentamisesta ja purkamisesta 1600-luvun italialaisen musiikin ja uuden tanssin keinoin. Heidän valmistelemansa ”esseeooppera” *Eros the Bittersweet* pyrkii päivittämään oopperan drama-

turgiaa nykynäyttämölle ja välttämään valtavirran oopperaa usein vaivaavat vanhentuneet sukupuoliroolit ja valta-asetelmat.

Haluan vielä kiittää kaikkia kirjoittajia sekä artikkelien vertaisarvioijia arvokkaasta panoksestaan tähän teemanumeroon, joka toivottavasti herättää keskustelua monella suunnalla. Tämän kokoamisen ja toimitamisen prosessi on eri käännteissään vahvistanut aavistusta musiikin sukupuolentutkimuksen eloisista tulevaisuudennäkymistä. Sen, että suhtautumisessa sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiin ylipäättään on tapahtumassa lupaavaa myllerrystä, ovat osoittaneet Helsingin yliopiston viime kevään ”Musiikki, sukupuoli ja seksuaalisuus” -kurskini opiskelijat, joille tämä numero olkoon omistettu.

Lähteet

- Bersani, Leo. 1995. *Homos*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brett, Philip, Elizabeth Wood ja Gary Thomas, toim. 1994. *Queering the Pitch. The New Gay and Lesbian Musicology*. New York, NY: Routledge.
- Brett, Philip. 1994. ”Music, Essentialism, and the Closet”. Teoksessa *Queering the Pitch. The New Gay and Lesbian Musicology*, toim. P. Brett et al., 9–26. New York, NY: Routledge.
- Broman-Kananen, Ulla-Britta. 2018. ”Carmen i Ultima Thule. Fyra nordiska tolkningar av en spansk zigenerska under sent 1800-tal”. *Musiikki* 48 (3–4): 9–35.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble*. New York, NY: Routledge.
- Crispin, Darla. 2017. ”Is Artistic Research in Music a Feminist Failure?” Teoksessa *Futures of Artistic Research. At the Intersection of Utopia, Academia and Power*, toim. Jan Kaila, Anita Seppä ja Henk Slager, 131–142. Helsinki: Academy of Fine Arts, Uniarts Helsinki. Tark. 3.8.2021. https://arias.amsterdam/wp-content/uploads/2018/01/Futures_of_artistic_research_kirja.pdf
- Cusick, Suzanne G. 1994. ”Feminist Theory, Music Theory, and the Mind/Body Problem”. *Perspectives of New Music* 32 (1): 8–27.
- Cusick, Suzanne G. 1999a. ”Gender, Musicology, and Feminism”. Teoksessa *Rethinking Music*, toim. N. Cook & M. Everist, 471–498. Oxford & New York, NY: Oxford University Press.
- Cusick, Suzanne G. 1999b. ”On Musical Performances of Gender and Sex”. Teoksessa *Audible Traces. Gender, Identity, and Music*, toim. E. Barkin & L. Hamessley, 25–48. Zürich: Garciofoli.
- Cusick, Suzanne G. 2004. ”Performance as Research”. *Music Research: New Directions for a New Century*, toim. Michael Ewans et al., 137–155. London: Cambridge Scholars.
- De Assis, Paulo ja Lucia D’Errico, toim. 2019. *Artistic Research. Charting a Field in Expansion*. London: Rowman & Littlefield.
- Djupsjöbacka, Tove. 2021. ”Män föder män – eller kan någon kvinna eventuellt ha varit involverad också”. *Hufvudstadsbladet* 27.1.2021. Tark. 8.8.2021. <https://www.hbl.fi/artikel/man-foder-man-eller-kan-nagon-kvinna-eventuellt-ha-varit-involverad-ocksa/?fbclid=IwAR1F5SD2HleNj9EY2FuFCkcShIOryySVGtyJldIhzivozQlFRctI-HMmCPA>

Edelman, Lee. 2004. *No Future. Queer Theory and the Death Drive*. Durham, NC & London: Duke University Press.

Freeman, Elizabeth. 2010. *Time Binds. Queer Temporalities, Queer Histories*. Durham, NC & London: Duke University Press.

Fräntilä, Jarkko. 2021. ”Punkstoo sai sisartilin – Metaltoo-Instagram-sivu kertoo rock- ja metallipiirien ahdistelutapauksista”. *Rumba* 20.7.2021. Tark. 2.8.2021. <https://www.rumba.fi/uutiset/punkstoo-sai-sisartilin-metaltoo-instagram-sivu-kertoo-rock-ja-metallipiirien-ahdistelutapauksista/>

Fuller, Sophie ja Lloyd Whitesell. 2002. *Queer Episodes in Music and Modern Identity*. Urbana & Chicago, IL: University of Illinois Press.

Halberstam, Judith. 2005. *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York, NY: New York University Press.

Jarman-Ivens, Freya. 2011. *Queer Voices. Technologies, Vocalities, and the Musical Flaw*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Kallioniemi, Kari. 2019. ”New Romantic Queering Tactics of English Pop in Early Thatcherite Britain and the Second British Invasion”. *Radical Musicology* 7. Tark. 10.8.2021. <http://www.radical-musicology.org.uk/2019/Kallioniemi.htm>

Karemo, Tuomas. 2020. ”Sibelius-Akatemian kivinen tie seksuaalisen häirinnän kitkemisessä”. *Kulttuuricocktail*, Yle, julk. 14.10.2020. Tark. 4.8.2021. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/10/14/sibelius-akatemian-kivinen-tie-seksuaalisen-hairinnan-kitkemisessa>

Karppinen, Anne. 2013. *Restless Multiplicities. Aspects of Sexual Difference in the Songs of Joni Mitchell*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Karppinen, Anne. 2016. *The Songs of Joni Mitchell. Gender, Performance and Agency*. London & New York, NY: Routledge.

Kauranne, Amanda, toim. 2021. ”Naistenpäivän spesiaali: toteutuuko sukupuolten tasa-arvo kansanmusiikin kentällä?” *Sydänjuurilla*, esitetty 8.3.2021. Yle. Tark. 19.6.2021. <https://areena.yle.fi/audio/1-50776337>

Kirkkopelo, Esa. 2017. ”Searching for Depth in a Flat World”. Teoksessa *Artistic Research in Music: Discipline and Resistance. Artists and Researchers at the Orpheus Institute*, toim. Jonathan Impett, 134–148. Leuven: Leuven University Press.

Koestenbaum, Wayne. 1993. *The Queen’s Throat. Opera, Homosexuality, and the Mystery of Desire*. New York, NY: Poseidon Press.

Koivisto, Nuppu. 2019. *Sähkövalo, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle. Naisten salonkiorkkerit ja varieteelalan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*. Väitöskirja. Acta Musicologica Fennica 34. Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura.

Koivisto, Nuppu. 2020. ”Kohti tasa-arvoisempaa musiikkimaailmaa”. Raportti Helsingin Goethe-instituutissa pidetystä keskustelutilaisuudesta. Tark. 10.8.2021. <https://www.goethe.de/ins/fi/en/kul/mag/22071234.html>

Koivisto, Nuppu. 2021. ”Naismuusikot-tutkimuspäivien jälkipuintia”. Suoni ry:n blogi 11.3.2021. Tark. 2.8.2021. <https://www.suoni.fi/etusivu/2021/2/11/jalkipuintia>

Koskela, Minja ja Taru Leppänen. 2020. ”How Democratic is Popular Music in Finnish Schools? Exploring Popular Music Education through Intersectionality”. *Journal of Popular Music Education* 4 (3): 295–309. https://doi.org/10.1386/jpme_00031_1

Kramer, Lawrence. 1995. *Classical Music and Postmodern Knowledge*. Berkeley, CA: University of California Press.

Kuusisaari, Harri. 2020. ”Maailmaa parantamaan”. *Rondo Classic* 10/2020. Tark. 10.8.2021. <https://testi.rondolehti.fi/rondo-lehti/paakirjoitukset-rondo-lehti/maailmaa-parantamaan/>

Kvist, Wilhelm. 2019. ”Orkestrarna säger att könsbalansen är viktig – men bara 4,3 procent av verken är av kvinnliga tonsättare”. *Hufvudstadsbladet* 3.9.2019. Tark. 3.8.2021. <https://www.hbl.fi/artikel/hbl-granskar-orkestrarna-sager-att-konsbalansen-ar-viktig-men-bara-43-procent-av-verken-ar-av-kv/>

Kytöja, Vesa, toim. 2020. ”Naissäveltäjät ja -kapellimestarit edelleen marginaalisia – onko tasa-arvo klassisessa musiikissa mahdollisuus?” *Kulttuuriykkönen*, julkaistu 18.11.2020. Yle. Tark. 19.6.2021. <https://areena.yle.fi/audio/1-50634932>

Käpylä, Tiina. 2018. *Bändissä ja Vimmassa. Sosiaalinen sukupuoli arjesta esiintymislavalle turkulaisten nuorten bändiharrastuksissa*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 460.

Kärjä, Antti-Ville, Elina Seye ja Milla Tiainen. 2021. ”Kysely syrjinnästä musiikin-tutkimuksessa Suomessa (2020): raportti”. Tark. 19.6.2021. <http://whm45.louhi.net/~etnomusi/julkaisut/mustutksyrjitys2020.pdf?fbclid=IwAR0Nn0PsmP5zSTzyslhXQ614B74sVc0WXpCQaMtoMmOvglVvLSdIVK42HQU>

Le Guin, Elisabeth. 2006. *Boccherini's Body. An Essay in Carnal Musicology*. Berkeley, CA: University of California Press.

Lehtonen, Lasse. 2021. ”Japanese Women Singer-songwriters of the 1970s: Female Agency, Musical Impact and Social Change”. *Popular Music* 40 (1): 114–138. <https://doi.org/10.1017/S0261143021000088>

Leppänen, Taru ja Helmi Järviluoma. 2018. ”Feminististä osallistavaa pedagogiikkaa turvapaikanhakijoiden kanssa”. Teoksessa *Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille*, toim. A-M. Elonheimo et al., 95–102. Tampere: Vastapaino.

Leppänen, Taru ja Milla Tiainen (yhteistyössä Demian Seesjärven kanssa). 2018. ”Trans-becomings in Western 'Classical' Singing. An Intra-active Approach”. *Ruukku* 9. Tark. 1.8.2021. <https://www.researchcatalogue.net/view/372940/372941>

Leppänen, Taru. 2020. ”Valta ja politiikka konstruktivistisessä ja uusmaterialistisessä musiikintutkimuksessa. Rodullistamisen prosesseja turvapaikanhakijoiden musiikki-leikkikoulutuokioissa”. *Musiikki* 50 (1–2): 45–68.

Leppänen, Taru ja Milla Tiainen. 2020. ”Älyllistä uteliaisuutta, sosiaalista aktivismia ja ääntä äänistä – Pirkko Moisalan haastattelu”. *Musiikki* 50 (1–2): 190–201.

Lewis, Rachel. 2009. ”What's Queer about Queer Musicology Now?”. *Women & Music* 13: 43–53. <https://doi.org/10.1353/wam.0.0019>

Mauss, Fred Everett ja Sheila Whiteley. 2021 (prosessissa, osa artikkeleista julkaistu). *The Oxford Handbook of Music and Queerness*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199793525.001.0001>

McClary, Susan. 1991. *Feminine Endings. Music, Gender, and Sexuality*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

McClary, Susan. 2021. ”The Classical Closet”. Teoksessa *Popular Musicology and Identity. Essays in Honour of Stan Hawkins*, toim. Kai Arne Hansen, Eirik Askerøi ja Freya Jarman, 59–67. Abingdon, Oxon & New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429451751>

Moisala, Pirkko, toim. 1994a. Erikoisnumero: ”Musiikin naistutkimus: musiikki sukupuolen kautta tulkittuna”. *Musiikki* 24 (3).

Moisala, Pirkko. 1994b. ”Musiikin naistutkimus, feministinen kritisismi ja sukupuolistava musiikintutkimus”. *Musiikki* 24 (3): 241–245.

Moisala, Pirkko, Taru Leppänen, Milla Tiainen ja Hanna Väättäinen, toim. 2017. *Musical Encounters with Deleuze and Guattari*. New York, NY & London: Bloomsbury.

Mononen, Sini. 2018. *Soiva vainotieto. Vainoamiskokemuksen lähikuuntelu neljässä elokuvassa*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 458.

- Moon, Steven. 2020. "Queer Theory, Ethno/Musicology, and the Disorientation of the Field". *Current Musicology* 106: 9–33. <https://doi.org/10.7916/cm.v106iSpring.6768>
- Mullan, Sarah. 2015. "Post-lesbian? Gendering Queer Performance Research". *Theatre Research International* 40 (1): 100–103. <https://doi.org/10.1017/S0307883314000649>
- Muñoz, José Esteban. 2009. *Cruising Utopia. The Then and There of Queer Futurity*. New York, NY: New York University Press.
- Onali, Alma. 2021. "Mätä kulttuuri". *Helsingin Sanomat* 22.7.2021. Tark. 2.8.2021. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008135852.html>
- Peraino, Judith A. 2006. *Listening to the Sirens. Musical Technologies of Queer Identity from Homer to Hedwig*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Peraino, Judith A. 2013. "The Same, but Different. Sexuality and Musicology, Then and Now". *Journal of the American Musicological Society* 66 (3): 825–830.
- Puolakka, Kalle. 2020. "Taiteen tehtävästä ja musiikin esittävydestä". Blogikirjoitus. Tark. 10.8.2021. <https://estetiikkatutkija.blogspot.com/2020/11/taiteen-tehtavastaja-musiikin.html>
- Pääkkölä, Anna-Elena. 2016. *Sound Kinks. Sadomasochistic Erotica in Audiovisual Music Performances*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 422.
- Pääkkölä, Anna-Elena, John Richardson ja Freya Jarman, toim. 2019. Special issue: "Queer Sounds and Spaces". *Radical Musicology* 7.
- Pääkkölä, Anna-Elena. 2019. "Nicki Minaj's 'Anaconda': Intersectional Feminist Fat Studies, Sexuality, and Embodiment". Teoksessa *The Bloomsbury Handbook of Popular Music Video Analysis*, toim. Lori A. Burns ja Stan Hawkins, 361–379. New York: Bloomsbury.
- Ramstedt, Anna. 2021. "Seksuaalinen häirintä – mitä ja miksi?", osat 1 ja 2, julkaistu 18. ja 19.3.2021 Suoni ry:n blogissa. Tark. 19.6.2021. <https://www.suoni.fi/etusivu/2021/3/18/seksuaalinen-hairinta-1-2>
- Ramstedt, Kim. 2020. "Valkoisuus Suomen musiikintutkimuksessa". Esitelmä musiikintutkijoiden virtuaalifoorumissa 31.8.2020. *Musiikin suunta* 42 (3). Tark. 19.6.2021. <http://musiikinsuunta.fi/2020/03/valkoisuus-suomen-musiikintutkimuksessa/>
- Rantakallio, Inka ja Heini Strand, toim. 2021. *Kuka kuuluu? Kirjoituksia hiphopista ja feminismistä*. Helsinki: Kosmos.
- Richardson, John. 2019. "Virtual Spaces and Gendered Meanings in the Production and Performances of Studio Killers". *Radical Musicology* 7. Tark. 10.8.2021. <http://www.radical-musicology.org.uk/2019/Richardson.htm>
- Riikonen, Taina. 2016. "Äänittäminen, autoeroottisuus ja mikrofoniiho". *Etnomusikologian vuosikirja* vol. 28, toim. Sajaleena Rantanen, Meri Kytö ja Kim Ramstedt. Suomen Etnomusikologinen Seura. Tark. 1.8.2021. <https://etnomusikologia.journal.fi/issue/view/4230>
- Rojola, Sanna ja Hanna Väätäinen, toim. 2004a. Sukupuolentutkimuksen erikoisnumero. *Musiikki* 34 (1).
- Rojola, Sanna ja Hanna Väätäinen. 2004b. "Kymmenen vuotta feministisiä tulkin-toja musiikista". *Musiikki* 34 (1): 3–12.
- Rossi, Leena-Maija. 2008. "Identiteetti, queer ja intersektionaalisuus – hankala yhtälö?" *Kulttuurintutkimus* 25 (1): 27–37.
- Räty, Hanna. 2018. "#punkstoo". *Nälkä* 3, 22.1.2018. Tark. 2.8.2021. <https://www.nalka.fi/artikkeli/punkstoo/>
- Saarikoski, Sonja. 2020a. "Pitkät jatkot – Me too -keskustelu on vallannut alan toisensa jälkeen, mutta klassisen musiikin kenttä on ollut yllättävän hiljaa". *Image* 2/2020: 30–41.

Saarikoski, Sonja. 2020b. ”Nöyryytyksen kulttuuri elää klassisen musiikin piireissä: ’Pilasit kaiken – kannattais käydä vähemmän jääkaapilla ja keskittyä soittamiseen’”. *Image* 19.2.2020. Tark. 3.8.2021. <https://www.apu.fi/artikkelit/noyryytyksen-kulttuuri-klassisessa-musiikissa-pilasit-kaiken>

Saarikoski, Sonja. 2020c. ”Mestarillisia valheita – neromyytin ylläpitäminen altistaa myös muille väärinkäytöksille”. *Image* 8/2020: 68–71. Tark. 3.8.2021. <https://www.apu.fi/artikkelit/mestarillisia-valheita-neromyytin-yllapitaminen-altistaa-myos-muille-vaarinkaytoksille>

Saarikoski, Sonja. 2020d. ”Sibelius-Akatemian dekaani: väärinkäytösten selvitys jatkuu – opiskelija: häirinnästä ei uskalleta kertoa hallinnolle”. *Image* 28.10.2020. Tark. 3.8.2021. <https://www.apu.fi/artikkelit/sibelius-akatemian-dekaani-vaarinkaytosten-selvitys-jatkuu>

Saksala, Tuuli ja Riikka Ahokas, toim. 2021. *Mestarit – siellä missä tytöt soittaa kitaraa*. Podcast-sarja. Yle Audio Areena, kesäkuu 2021. Tark. 3.8.2021. <https://areena.yle.fi/audio/1-50852880>

Seye, Elina. 2018. ”Tutkimus seksuaalisesta häirinnästä musiikkialalla”. Raportti Muusikkojen liiton verkkosivuilla 27.7.2018. Tark. 3.8.2021. https://www.muusikkojenliitto.fi/wp-content/uploads/2018/08/Seksuaalinhairinta_tutkimusraportti.pdf

Seye, Elina ja Milla Tiainen. 2021. ”Sisäpiirejä ja sukupuolijakoja? Musiikintutkimuksen syrjäntäkysely herätti keskustelua”. *Musiikin suunta* 43 (1). Tark. 19.6.2021. <http://musiikinsuunta.fi/2021/05/08/sisapiireja-ja-sukupuolijakoja-musiikintutkimuksen-syrjintakysely-heratti-keskustelua/>

Sivuoja-Kauppalaa, Anne. 2013. ”Salome’s Slow Dance with the Lord Chamberlain, London 1909–10”. Teoksessa *Performing Salome, Revealing Stories*, toim. Clair Rowden, 99–132. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315600024>

Sivuoja-Gunaratnam, Anne ja Kari Kurkela, toim. 2008. Erikoisnumero: ”Muusikoustutkimus”. *Musiikki* 38 (3–4).

Teikari, Anne. 2021. ”Klassisen musiikin tasa-arvo ei voi kärsiä tasa-arvon lisäämisestä, koska laadulla ei ole tunteita – toisin kuin asemaansa puolustavalla ihmisellä”. Kolumni Ylen nettisivuilla, julkaistu 14.4.2021. Tark. 1.8.2021. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/04/14/anne-teikarin-kolumni-klassisen-musiikin-laatu-ei-voi-karsia-tasa-arvon>

Tekoniemi, Sarianne, Sebastian Björklund ja Emma Halla-aho. 2021. ”Ei riitä, ettei itse raiskaa tai ahdistele – pitkän linjan muusikko Satu Kuru vaatii vastuuta erityisesti cis-miehiltä punkstoo-keskustelussa”. Artikkelit Ylen verkkosivuilla 23.7.2021. Tark. 2.8.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12031654>

Tiainen, Milla. 2012. *Becoming-Singer. Cartographies of Singing, Music-Making and Opera*. Väitöskirja, Turun yliopisto.

Tiainen, Milla. 2018. ”Sonic Performance and Feminist Posthumanities. Democracy of Resonance and Machinic Sounds”. Teoksessa *A Feminist Companion to the Posthumanities*, toim. Cecilia Åsberg ja Rosi Braidotti, 103–115. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62140-1_9

Tiikkaja, Samuli. 2020. ”Klaus Mäkelä, 24, on joutunut kuuntelemaan pojittelua ikänsä vuoksi, mutta samalla hänen saavutuksiaan hämmästellään maailmalla...”. *Helsingin Sanomat* 9.7.2020. Tark. 13.8.2021. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006565405.html>

Torvinen, Juha. 2019. ”Klassisen musiikin pitää kohdata sortohistoriansa”. Vieraskyynä, *Helsingin Sanomat* 19.10.2019.

Torvinen, Juha. 2020. ”Ääriajattelu uhkaa taidemusiikkikulttuuria”. Kirjoitus Suoniry:n blogissa. 29.10.2020. Tark. 19.6.2021. <https://www.suoni.fi/etusivu/2020/10/16/aari-ajattelun-uhka>

Wahlfors, Laura. 2013. *Muusikon kumousliikkeet. Intiimin etiikkaa musiikin käytännössä*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Wahlfors, Laura. 2020a. "Cameron Carpenter's Queer Art of the Organ, Camp, and Neoliberalism". *Music & Practice* 6. <https://doi.org/10.32063/0612>

Wahlfors, Laura. 2020b. "Queer-ylpeyttä ja kaappikulttuuria". *Rondo Classic* 9/2020: 36–39.

Walters, Suzanna Danuta. 2017. "In Defense of Identity Politics". *Signs*. Tark. 13.8.2021. <http://signsjournal.org/currents-identity-politics/walters/>

Vedenpää, Ville. 2020. "Seksuaalinen häirintä rehottaa Sibelius-Akatemiassa – opinahjo on käsitellyt parina vuonna seitsemän opettajan tapaukset, yksi johti potkuihin". *Yle Uutiset* 15.10.2020. Tark. 3.8.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11594179>

Veitola, Maria, toim. 2021. "Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt musiikkialalla", osat 1 ja 2. Keskusteluohjelma *Musa vai bisnes*, esitetty 29.3. ja 12.4.2021. Radio Helsinki. Tark. 19.6.2021. <https://www.radiohelsinki.fi/ohjelma/musa-vai-bisnes/>

Whiteley, Sheila ja Jennifer Rycenga, toim. 2006. *Queering the Popular Pitch*. New York, NY: Routledge.

Välimäki, Susanna. 2015a. *Muutoksen musiikki. Pervoja ja ekologisia utopioita audiovisuaalisessa kulttuurissa*. Tampere: Tampere University Press.

Välimäki, Susanna. 2015b. "Listening to Transgender Utopia in *Boys Don't Cry*". *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen seuran lehti* 7 (1–2): 1–17. Tark. 3.8.2021. <https://journal.fi/sqs/article/view/50794>

Välimäki, Susanna. 2019. "Tasa-arvo ja moniarvoisuus festivaaleilla". Alustus Finland Festivalin Festivaalipäivillä 25.11.2019. Tark. 3.8.2021. <http://www.festivals.fi/wp-content/uploads/2019/12/Susanna-V%C3%A4lim%C3%A4en-puheenvuoro-Tasa-arvo-ja-moniarvoisuus-festivaaleilla.pdf>

Välimäki, Susanna. 2021a. "'Everyone is a Little Bit Gay': LGBTIQ Activism in Finnish Pop Music of the 21st Century". Teoksessa *Popular Musicology and Identity. Essays in Honour of Stan Hawkins*, toim. Kai Arne Hansen, Eirik Askerøi ja Freya Jarman, 97–116. Abingdon, Oxon & New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429451751>

Välimäki, Susanna. 2021b. "Säveltävien naisten elämäkerrat esille – uusi tieto muokkaa sekä historiakuvaamme että tulevaisuutta". *Vähäisiä lisiä*, SKS:n blogi 6.4.2021. Tark. 3.8.2021. <http://neba.finlit.fi/blogi/saveltavien-naisten-elamakerrat-esille-uusi-tieto-muokkaa-seka-historiakuvaamme-etta-tulevaisuutta/>

Välimäki, Susanna, Sini Mononen ja Kai Ahlsved, toim. 2018. *Musiikki muutosvoimana. Aktivistisen musiikintutkimuksen manifesti*. Helsinki: Tutkimusyhdistys Suoni ry.

Öhman, Nina. 2017. *Sound Business. Great Women of Gospel Music and the Transmission of Tradition*. Väitöskirja, University of Pennsylvania.